

том якого було впровадження інноваційної системи модульно-розвивального навчання. Виконавцем експерименту із 15.01.1997 по 09.03.2011 рік був педагогічний колектив ЗОШ I–III ступенів №164 м. Харкова в особі директора Чухна Віктора Васильовича. Його наукове керівництво упродовж 14-ти років здійснював науково-дослідний інститут експериментальних систем освіти (з 2007 – НДІ методології та економіки вищої освіти) в особі директора проф. А.В. Фурмана. Навесні 2011 року вчена рада Комунального вищого навчального закладу “Харківська академія неперервної освіти” (ректор Л.Д. Покроєва, вчений секретар Г.А. Дегтярьова, протокол №1 від 17.03.2011 р.) ухвалили: 1) вважати експеримент на базі Харківської загальноосвітньої школи №164 Харківської міської ради Харківської області за темою “Підвищення ефективності роботи педагогічного колективу за технологіями модульно-розвивального навчання”, що проходив у 1997–2011 роках, успішно здійсненим; 2) порушити клопотання перед Головним управлінням освіти і науки Харківської обласної державної адміністрації про переведення Харківської загальноосвітньої школи № 164 Харківської міської ради Харківської області в режим інноваційної освітньої діяльності за темою “Підвищення ефективності роботи педагогічного колективу за технологіями модульно-розвивального навчання” з 01.09.2011 року. Наразі ця публікація узагальнює найбільш значущі результати вказаного експериментування.

Починаючи виклад здобутків лонгітюдного соціально-психологічного експерименту, перш за все вкажемо на його **призначення** – запропонувати таку версію модульно-розвивальної системи навчання, яка б адекватно виявляла і повноцінно розвивала природний, соціальний, екзистенційний та духовний потенціали вчителів і учнів, розширювала поле їхньої конструктивної свідомості і збагачувала психодуховним змістом їх самосвідомість, у тому числі й спричинювала самотворення позитивно-згармонізованої Я-концепції [1; 2; 4; 7–12].

Провідна авторська ідея, що повно підтвердила свою життєздатність, була такою: необхідною умовою ефективного впровадження інноваційної системи модульно-розвивального навчання є наукове проектування такого *соціально-культурно-психологічного простору експериментальної школи*, за якого системно враховуються численні параметри і показники принаймні шести поаспектних вимірів її життєдіяльності: онтологічний аспект – пласти соціального розуміння, суб’єктивно-діяльнісний аспект – компоненти освітнього вчинку, культурно-освітній аспект – типи дидактичних модулів, соціально-змістовий аспект – складові розвивальної взаємодії, соціально-психологічний аспект – ритми і рівні оволодіння досвідом, процесно-технологічний аспект – етапи цілісного модульно-розвивального процесу.

Об’єкт дослідження – соціально-культурно-психологічний простір-зміст експериментальної школи модульно-розвивального типу, що підлягає психодидактичному теоретизуванню, методологічному обґрунтуванню, науковому

проектуванню та експериментальному впровадженню упродовж лонгітудного пошукування педагогічного колективу.

Предмет дослідження – безперервна модульно-розвивальна взаємодія та паритетна освітня діяльність учасників педагогічного процесу, що прискорено розширює проблемно-діалогічні поля їхньої свідомості і самосвідомості.

Концепція дослідження сутнісно зводилася до таких засадничих положень:

1. У системі модульно-розвивальної освіти повноцінне функціонування навчального модуля здійснюється за умов розгорнутої *художньої (мистецької) дії*, що за перебігом і розвитком подій (дійства) подібна до драматичної вистави; тому природно обстоюється *драматична концепція паритетної освітньої діяльності* вчителя і учня, змістову основу якої стосовно етапів (актів) цілісного освітнього метапроцесу становлять необхідні для його реалізації мистецькі складові: а) психомистецька мета, б) сценічна суть етапу, в) кульмінаційний зміст конфлікту, г) типовий хід навчальних подій як поступальне розгортання освітньо-мистецького дійства, д) інваріантні алгоритми мистецького ведення діалогічної педагогічної взаємодії, що розширюють поле проблемно-діалогічної свідомості її учасників.

2. За умов практичного втілення *психодраматичної концептуальної схеми* освітня співдіяльність і ділове спілкування вчителя і учнів на модульно-розвивальних заняттях характеризуються катарсичними сплесками, полівалентними спонуканнями, конструктивними переживаннями, тобто їхня позитивно вмотивована партнерська співпраця близька до широко усвідомленої, *мистецької взаємодії*, оскільки: 1) відбувається прямиий вплив на емоційну, розумову, моральну і духовну сфери особистості; 2) забезпечується полісмісловне розуміння природи об'єкта пізнання, у т. ч. природи, людини, суспільства, мислення; 3) має місце драматизм розвивальної взаємодії (подив, напруження, переживання, захоплення, катарсис тощо); 4) максимально повно використовуються можливості комунікативно-технічних засобів впливу на актуальний психодуховний стан учня (інтонаційне мовлення, образні рухи, темпоміміка і жести та ін.).

3. Освітній сценарій є альтернативою традиційному планові-конспекту уроку, оскільки його зміст, структура та оформлення зорієтовані на *паритетне творення* вчителем і учнями вітакультурного довкілля та самих себе як громадян, освітян-професіоналів, особистостей та індивідуальностей кожного ситуативного моменту самореалізації, а також з його допомогою досягається ситуація *драматичного протиборства*, у якій ланцюг навчально-сценічних конфліктів вимагає не тільки розумового і чуттєвого, а й вольового і духовного зосередження й найголовніше – прискорює розвиток проблемно-діалогічної свідомості вчителів і учнів.

4. Сценарій навчального модуля – деталізований *науково-мистецький опис* психодраматичного перебігу довшеного модульно-розвивального циклу, що через послідовну зміну ситуацій і сцен безперервної розвивальної взаємодії вчителя і учнів (зміст, форми, методи, засоби, час, місце навчального дійства) відображає їхнє оптимальне психодуховне задіяння у колективно-індивідуальне зреалізування паритетної освітньої діяльності в локальному просторі-часі

організованого навчання. На відміну від плану-конспекту уроку, в якому відображені наступність і зміст вправ, він утримує композиційну схему (пролог, експозиція, зав'язка, перипетії, передкульмінація, кульмінація, підйом чи спад дії, розв'язка, епілог) та об'єктивує *конкретну вітакультурну діалектику* психолого-педагогічного, навчально-предметного, методично-засобового та управлінсько-технологічного різновидів змісту міжособистих взаємостосунків, котра уможливилась завдяки ситуаційно відкритій та психодуховно повновагомій участі наставника і кожного наступника як носіїв значеннево збагаченої свідомості і смислова багатоголосої самосвідомості.

Гіпотеза дослідження: заздалегідь розроблений освітній сценарій потрібен, тому що, *по-перше*, він здійснює *художньо-психологічну адаптацію* соціально-культурного змісту освітньої діяльності до закономірностей та умов цілісного модульно-розвивального процесу; *по-друге*, висвітлює одну, або кілька *сюжетних ліній мистецького перебігу* навчальних взаємовпливів, котрі фіксують основні кроки організованих міжсуб'єктних перипетій, подають у деталях та нюансах хід розвивальних взаємин і підкреслюють емоційні стани й духовні дії, яких треба домогтися вчителю; *по-третє*, визначає *мистецько-освітній тип вітакультурного стандарту* в майбутній системі національної освіти, що є обов'язковим для утвердження України як демократичної, соціальної, правової і гуманної держави. У взаємодоповненні все зазначене спричиняє психодуховно оптимальний розвиток-розширення національної свідомості, повноформатного наукового світобачення і високотолерантної самосвідомості кожного учасника організованого навчання у поєднанні з належною особистісною відповідальністю.

Методологія і методи дослідження. Методологічний модуль запропонованої науково-дослідної програми був сфокусований навколо *фундаментального соціально-психологічного експерименту*, що характеризується такими ознаками:

- мав основним завданням поетапно і комплексно змінити всі параметри, складові освітнього процесу закладу в напрямку переходу від інформаційно-екстенсивної моделі навчання до інтенсивно-розвивальної;

- передбачав використання досить значної за обсягом системи фундаментальних, прикладних та емпірично-споглядальних засобів (технологій, методів, прийомів тощо) дослідження мережі наук і досвіду соціальної практики задля максимально повного введення та відстеження експериментальних умов щодо зміни життєдіяльності середньої школи;

- забезпечував гармонію у системному використанні методів теоретичного пошуку (наукове проектування і теоретичне моделювання, проблемно-діалогічний і логіко-індуктивний методи, структурно-функціональний аналіз і мислєдїяльний експеримент тощо), прикладного соціально-педагогічного дослідження (соціального і дидактичного експерименти, інтелектуальне й особистісне тестування, нормоване анкетування і психолого-педагогічна експертиза, статистична й якісна обробка результатів дослідження) та емпірично-споглядальних засобів (спостереження і співбесіда, вивчення передового досвіду і продуктів діяльності учасників експерименту та ін.);

– охоплював експериментуванням всебічне життя школи (цілі і завдання, зміст та організацію навчання, його форми і методи, засоби і результати);

– був розрахований на проведення систематичної, багатоаспектної довготривалої дослідно-пошукової роботи, на різних етапах якої задіявалися різні методи дослідження;

– передбачав не лише досягнення якісно вищих показників соціального і навчального зростання і самоусвідомлення учнів, фахової компетентності вчителів, а й одержання об'єктивно нового наукового знання (програми, теорії, технології, методи, факти тощо) про високорозвивальні, духовно зорієнтовані системи освіти юного покоління.

Кадровий потенціал, суть освітніх інновацій та їх результативність. У школі працюють 64 висококваліфікованих працівники, з них 22 учителі з вищою категорією, 4 – із педагогічним званням “старший учитель”, 10 – “учитель-методист”, 4 – відмінники освіти України, 20 – з першою категорією, 5 – з другою категорією, 17- спеціалістів.

Школа ще у 1998 році перейшла на новий режим роботи: замість 45-хвилинного уроку запроваджені спарені навчальні модулі 2х30хв. у початковій школі і строєні – 3х30хв. – у середній та старшій ланках. І це має психологічне обґрунтування: по-перше, доведено, що в більшості дітей саме після 30 хвилин розумової праці настає закономірний спад розумової активності, тому потрібна перерва, яка триває 5 чи 10 хвилин; до того ж міні-модулі у середній та старшій школі подаються строєно, тобто 3х30, що становить 1,5 год. астрономічного часу або 2 год. академічного. І у цьому є переваги. Щонайперше має місце оптимальний розподіл часу на занятті, більш ефективна робота на підйомі психофізичних сил учня і вчителя, усунення перевантаження школярів, адже вони готують домашнє завдання не більш як із трьох предметів, замість 6-7 при класно-урочній системі, мають змогу виконувати їх не тільки на репродуктивному, а й глибоко конструктивному та творчому рівнях.

Упродовж усіх років експериментування у школі систематично проводяться психодіагностичні обстеження педагогічного та учнівського колективів. Їх результати знаходять відображення у графіках, за допомогою яких ведеться моніторинг психодуховного розвитку кожного учня і вчителя.

Педколектив працює за такими інноваційними засобами, як: а) граф-схеми навчальних предметів – інструменти новоно календарного планування, б) наукові проекти навчальних модулів – замітники поурочних планів, в) освітні сценарії – прототипи психомистецьки організованої розвивальної взаємодії, г) модульно-розвивальний підручники та освітні програми самореалізації особистості учня – науково обґрунтовані моделі його психокультурного розвитку.

Модульно-розвивальна система навчання як авторський проект нової освітньої моделі [див. 1; 4; 7; 16], характеризується низкою переваг над класно-урочною, має позитивний вплив на результативність діяльності педколективу школи. Простежується позитивна динаміка навчальних досягнень школярів. Так, порівнюючи рівень дієвого освоєння ними програмного матеріалу з

навчальних предметів, встановлено, що наявна тенденція до постійного зростання якості знань, умінь, норм і цінностей: на високому рівні ця динаміка навчальних успіхів становить від 3,2% до 5,3%, на достатньому – від 31,4% до 32,5%, на середньому – від 56,4% до 59,1%, тоді як на початковому має місце різке зниження показників – від 8,5% до 0,6%.

У 1997 році загальноосвітня школа №164 стала переможцем районного конкурсу “Школа року”, а в 1998 році – переможцем в одній із номінацій аналогічного обласного конкурсу “Школа року”. В 2008 році Регіональною експертною Радою з питань ліцензування та атестації навчальних закладів (наказ за №3/10 від 20.03.2008 року) школу атестовано з відзнакою.

Учителі школи регулярно беруть участь у конкурсі “Учитель року”, де посідають призові місця. Скажімо, учителька української мови та літератури В.В. Коленко та учителька історії С.Л. Губіна минулого року посіли призові місця в обласному конкурсі.

Щороку школа має не менше 30-ти учнів-переможців районних предметних олімпіад, турнірів, конкурсів Малої академії наук України. За 20 років 25 учнів стали переможцями обласних предметних олімпіад та 5 – Всеукраїнських, з них – 10 – з української мови та літератури, географії в обласній олімпіаді та 2 – у Всеукраїнській олімпіаді з української мови та літератури.

Є чимало переможців зі спортивних змагань, а саме: у Міжнародному змаганні з художньої гімнастики посіла I місце Є. Шарова (9-А клас); призерами першості м. Харкова зі спортивних танців “Рок-н-рол” стали А. Іваненко (9-В), К. Катаєва (9-В), які посіли II місце; у турнірі з Чемпіонату України з тхеквандо В. Ткаченко посів III місце (м. Полтава); у Міжнародному турнірі міста Донецька І. Бочаров посів I місце; у турнірі зі спортивної акробатики Ю. Гриценко – III місце; у Міжнародному турнірі з бальних танців А. Чуйченко не раз посідала призові місця; Н. Черних – майстер спорту з акробатичного рок-н-ролу, призер Чемпіонату Європи; Я. Рижкова — майстер спорту з академічної греблі, є чемпіонкою Європи та Світу; Е. Аділов – майстер спорту з боксу, неодноразовий переможець Міжнародних турнірів, призер Чемпіонату Європи.

Аналізуючи динаміку вступу випускників 11-х класів у навчальні заклади (*табл.*), є підстави висновувати, що всі випускники в цілому адаптовані до подальшого продовження навчання та суспільно корисного життя. Спостерігається тенденція до збільшення кількості випускників, які, з метою розпочати самостійне життя, обирають форми навчання та освітні заклади, що гарантують здобуття у короткі терміни фундаментальні професійні знання, уміння, навички, норми, цінності.

Загалом за двадцять років зі школи випущено 1587 учнів, 69 медалістів (41 з них нагороджений золотою медаллю, 28 – срібною).

Учителі-дослідники школи постійно відвідували Всеукраїнські семінари, що проводилися у школах України під керівництвом А.В. Фурмана. Передусім це Донецьк, Луганськ, Київ, Дніпропетровськ, Бердичів, Запоріжжя. Воднораз за ці роки до школи приїздили педагоги зі шкіл Львова, Євпаторії, Ялти, Куп’ян-

Таблиця

Вступ випускників Харківської ЗОШ I-III ступенів №164 до навчальних закладів різних рівнів акредитації (у %)

Навчальний рік	ВНЗ	Технікуми	ПТУ
2003/2004	81,3	9,7	9,0
2004/2005	90,5	6,03	3,2
2005/2006	85,4	6,1	8,5
2006/2007	77,2	14,5	8,3
2007/2008	80,0	14,0	6,0
2008/2009	84,0	10,0	6,0
2009/2010	97,6	2,3	0,1

ська, Бердичева, Сум. За цей час учителі як виконавці експерименту підготували чимало друкованих робіт. Зокрема, опубліковано близько ста двадцяти методичних рекомендацій, посібників, робочих зошитів, розробок занять, тестових завдань, статей [3; 5; 6; 13–16]. Щороку педагоги нашої школи ґрунтовніше впроваджують психомистецькі технології за модульно-розвивальною системою навчання, а здобуті результати демонструють на районному та обласному педагогічних вернісажах. Методичні розробки за цією освітньою моделлю нагороджені дипломами Харківської академії неперервної освіти.

У школі діє Спілка піонерських організацій України (СПОУ) за напрямками: “Лідер”, “Берегиня”, “Краю мій лелечий”, “Повір у себе”, “Червона калина”, “Помагай”, “Котигорошко”, що зареєстрована рішенням виконкому Харківської обласної ради народних депутатів №375 від 31 грудня 1991 року і перереєстрована 23 грудня 1999 Управлінням юстиції Харківської області. Крім того, учні школи брали участь у міському конкурсі “Юних інспекторів дорожнього руху”.

У результаті вищеназваних нововведень змінилося на краще ставлення дітей і батьків до навчально-виховного процесу та до школи, творча діяльність педагогів сприяє психосоціальному зростанню кожної юної особистості, підвищилася соціальна активність учнів і вчителів на краще, змінився образ учня школи модульно-розвивального типу, збільшилася кількість випускників, котрі продовжують освіту у ВНЗ. Це дає підстави констатувати позитивну результативність упровадженої управлінської моделі на різних рівнях ділової освітньої взаємодії: адміністрація – педколектив – учнівські групи – батьки.

Вочевидь модульно-розвивальна система допомагає сприймати учня таким, яким він є насправді. Усім педагогічним колективом й нині вчимося цінувати “вершини”, здобуті кожним школярем, пізнані ним горизонти, заглиблення в улюблену справу, його постійне здивування. Експеримент також вимагає копійкої праці – наполегливої, пошукової, плідної, творчої. Він забезпечує культуротворчий вихід за межі школи шляхом створення позитивно-розвивального вітакультурного довкілля у Київському районі м. Харкова.

Робота педагогічного колективу спрямована на підвищення професіоналізму у сфері освіти, розкриття творчих здібностей учнів, формування їх громадянами, здатними робити особистий духовно-світоглядний вибір і навчатися упродовж життя. А це можливо, на наше переконання, лише завдяки модульно-розвивальній системі навчання.

Таким чином, одержані науково-прикладні результати є новими, змістовними та культурно вагомими і сутнісно зводяться до чотирьох концептів:

а) набула довершеності авторська *психодидактична теорія* модульно-розвивального навчання;

б) створені основи *вітакультурної методології* і відпрацьовані *форми і засоби професійного методологування* у сферах пізнавальної творчості та освітньої інноватики;

в) науково розроблені та емпірично впроваджені основні *психомистецькі технології модульно-розвивального навчання* – інформаційно-пізнавальна, нормативно-регуляційна, ціннісно-екзистенційна і духовно-креативна;

г) реалізовані умови *фундаментального соціально-психологічного експерименту* з модульно-розвивального навчання, що в інноваційному досвіді педагогічного колективу ЗОШ І–ІІІ ступенів №164 м. Харкова становлять один із вагомих для українського соціуму *інваріантів освітньої моделі школи майбутнього*.

Упродовж усіх 14 років зазначеного експерименту був налагоджений інтенсивний обмін інноваційно-педагогічним досвідом педагогічних колективів шкіл модульно-розвивального типу. Причому семінари, конференції, круглі столи проводилися у різних експериментальних школах (всього – 24) щомісячно до 2002 року, а потім – щоквартально. Так, постійна співпраця педколективу ЗОШ І–ІІІ ступенів №164 мала місце з такими освітніми закладами: ліцей №157 м. Києва, ЗОШ І–ІІІ ступенів №43 м. Донецька, ЗОШ І–ІІІ ступенів №10 м. Бердичева, академічний ліцей №44 м. Запоріжжя, ЗОШ І–ІІІ ступенів №46 м. Херсона, СБСШ І–ІІІ ступенів №54 м. Луганська, ЗОШ І–ІІІ ступенів №11 м. Куп'янська, гімназія №9 м. Черкас, гімназія №1 м. Братського, ліцей №24 м. Харцизька та ін.

Насамкінець підкреслимо, що за результатами названого експерименту захищено 15 кандидатських дисертацій, зокрема, 4 педагогічних наук і 11 – психологічних: В.В. Мельник, Т.В. Семенюк, Л.В. Зазуліна, В.О. Комісаров (спеціальність 13.00.01 – теорія та історія педагогіки), Ю.Я. Мединська (19.00.01 – загальна психологія, історія психології), О.Є. Гуменюк, Г.О. Горбань (19.00.05 – соціальна психологія), М.Б. Бригадир, Л.З. Ребуха, А.Н. Гірняк, І.С. Ревасевич, А.А. Фурман, Т.Л. Надвичична (19.00.07 – педагогічна та вікова психологія).

Висновок-пропозиція. Зважаючи на результативність та успішність проведеного експерименту з упровадження інноваційної системи модульно-розвивального навчання запропоновано перевести загальноосвітній навчально-виховний заклад №164 м. Харкова у режим науково забезпеченої та професійно здійснюваної інноваційної освітньої діяльності.

1. *Гуменюк О.С.* Модульно-розвивальне навчання: соціально-психологічний аспект: Монографія. – К.: Школяр, 1998. – 112 с.
2. *Гуменюк О.С.* Теорія і методологія інноваційно-психологічного клімату загальноосвітнього закладу: Монографія. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008. – 304 с.
3. *Єрмола А.М., Чухно В.В.* Модель управління педагогічним колективом в умовах функціонування закладу в режимі експерименту Всеукраїнського рівня // *Майстерня гуманності: Інформаційний вісник.* – Харків, 2002. – №8.
4. Модульно-розвивальна система як соціокультурна організація // *Психологія і суспільство: Спецвипуск.* – 2002. – №3-4. – 292 с.
5. Освітні сценарії. Модульно-розвивальне навчання: психомистецькі технології розвивальної взаємодії. Методичний збірник. / За заг. ред. В.В.Чухна, Н.В.Запорожець. – Харків: Ранок, 2000. – 110 с.
6. Програми самореалізації особистості. Методичний збірник. За заг. ред. В.В.Чухна. – Харків, 2002. – 87 с.
7. *Фурман А.В.* Модульно-розвивальне навчання: принципи, умови, забезпечення: Монографія. – К.: Правда Ярославичів, 1997. – 340 с.
8. *Фурман А.В.* Модульно-розвивальний підручник як інструмент ефективної освітньої взаємодії // *Психологія і суспільство.* – 2010. – №1. – С. 171–182.
9. *Фурман А.В.* Освітні сценарії: сутність, композиція, принципи створення // *Психологія і суспільство.* – 2009. – №3. – С. 174–192.
10. *Фурман А.В.* Освітні сценарії у системі модульно-розвивального навчання: Наук. вид. – Тернопіль: НДІ МЕВО, 2009. – 40 с.
11. *Фурман А.* Система інноваційної освітньої діяльності модульно-розвивальної школи та її комплексна експертиза // *Психологія і суспільство.* – 2005. – №2. – С. 29–75.
12. *Фурман А.* Теоретична концепція інноваційного програмово-методичного забезпечення освітнього процесу // *Психологія і суспільство.* – 2008. – №3. – С. 123–159.
13. *Чухно В.В.* Вплив модульно-розвивальної системи навчання на соціалізацію дитини // *Майстерня гуманності. Інформаційний вісник.* – Харків, 2005. – №11.
14. *Чухно В.В.* Модульно-розвивальна система в школі: впровадження, досягнення, перспективи // *Майстерня гуманності. Інформаційний вісник.* – Харків, 2003. – №9.
15. *Чухно В.В.* “Школа Свідомості” – практика інноваційних перетворень // *Директор школи.* – 1999. – №421(90). – Листопад.
16. *Чухно В.В., Олійник Л.П.* Експеримент з модульно-розвивальної системи навчання – це крок у майбутнє української школи // *Психологія і суспільство.* – 2007. – №2. – С. 85–90.